

درباره مقابله با شیوع ویروس کرونا (۲۵)

«تحلیل اجمالی بر چالش‌های کسب‌وکارهای روستایی و عشایری در دوره شیوع کرونا»

مقدمه

بررسی چالش‌های کسب‌وکارهای نواحی روستایی و عشایری، با توجه به تفاوت بافت اقتصادی و اجتماعی این نواحی نسبت به نواحی شهری، مهم به نظر می‌رسد. این گزارش براساس مصاحبه‌های میدانی با روستاییان و عشایر در برخی از مناطق منتخب کشور به بررسی چالش‌های کسب‌وکارهای نواحی روستایی و عشایری و خدمات توسعه کسب‌وکار، ناشی از شیوع کرونا پرداخته است.^۱ هدف این تحلیل، ارائه سریع حقایقی از واقعیات میدانی نواحی روستایی و عشایری برای تصمیم‌سازی صحیح بین سیاستگذاران و مجریان امر است. امید است در آینده و در بازه زمانی بهتر، ابعاد چالش‌های این پدیده بر نواحی روستایی و عشایری به شکل وسیع‌تری مورد بررسی محققان قرار گیرد.

هرچند امکانات بهداشتی و درمانی در نواحی روستایی و عشایری بسیار کمتر از نواحی شهری است، ولی به دلیل پایین‌تر بودن تراکم جمعیت در این نواحی، شواهد حاکی از آن است که برخی از خانوارهای شهری، به خصوص خانوارهایی که یا رأساً و یا اقوام و فامیل آنها در نواحی روستایی خانه داشته‌اند؛ در ایام شیوع کرونا اقدام به مهاجرت موقت به نواحی روستایی و اسکان در اقامتگاه‌های روستایی کرده‌اند. این امر به‌ویژه در ابتدای شیوع کرونا بیشتر مشهود بوده است، ولی به تدریج روستاییان بومی، با آگاهی از پیامدهای مربوطه، معمولاً اقدام به جلوگیری از ورود افراد غیربومی به روستا کرده‌اند. در هر صورت رفت‌وآمدهای موقت دوران کرونا از نواحی شهری به روستاها به‌نوبه خود می‌تواند سبب افزایش شیوع این بیماری در مناطق مربوطه شود؛ به‌ویژه اینکه در نواحی روستایی و عشایری، امکانات بهداشتی و درمانی بسیار ضعیف‌تر است. لذا عدم تدبیر مناسب در این خصوص می‌تواند جمعیت روستایی را بیشتر تحت تأثیر قرار دهد.

حرکت‌های خودجوش مردمی و نهادهای محلی مانند دهیاری‌ها، پایگاه‌های بسیج و ائمه جماعت نقش مهمی را در اجرای برنامه‌های مقابله با شیوع کرونا در روستا از جمله ضدعفونی معابر، تعطیلی واحدهای پُرسک و ممنوعه، ترویج پیام‌های بهداشتی، توزیع بسته‌های بهداشتی، حمایت از خانواده‌های کمتر برخوردار و غیره ایفا کرده‌اند. همچنین مراسم جشن، اعیاد، مجالس ختم و دید و بازدیدها در بسیاری از موارد تعطیل شدند.

یافته‌ها

شواهد حاکی از آن است که کارگاه‌های مواد غذایی و صنعتی و واحدهای نواحی صنعتی روستایی و مغازه‌های مواد غذایی سکونتگاه‌های روستایی در دوره شیوع کرونا فعال بوده‌اند. تعمیرگاه‌های خودرو و ماشین‌آلات نیز دایر بوده‌اند، ولی واحدهای فروش قطعات، ممنوع از فعالیت بودند و این موضوع در عمل روستاییان را در تعمیر ماشین‌آلات خود با مشکل مواجه کرده است. اقامتگاه‌های گردشگری روستایی تعطیل شده و به دلیل ممنوعیت‌های مسافرتی، ورودی گردشگران به روستاها کاهش اساسی داشته است. به تبع این موضوع، درآمد ناشی از فروش صنایع دستی و سایر محصولات در روستاها به گردشگران نیز تقریباً به صفر رسیده است.

در این دوره بسیاری از روستاییان، به دلیل تعطیلی، حتی قادر به فروش محصولات خود در بازارهای محلی هم نبوده‌اند. در سال‌های گذشته، محصولات فراوانی اعم از سبزی، تخم مرغ و غیره چه از محل عرضه به ساکنان بومی و چه از محل عرضه به گردشگران به فروش می‌رسید، ولی این میزان با شیوع کرونا به حداقل خود رسید. همچنین خرید

معاونت پژوهش‌های
زیربنایی و امور
تولیدی
دفتر مطالعات
زیربنایی

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:
۲۵۰۱۶۹۷۴

تاریخ انتشار:
۱۳۹۹/۱/۳۰

۱. چالش‌های اختصاصی واحدهای کشاورزی در گزارش دیگری مورد بررسی قرار گرفته است.

طیور محلی نیز به دلیل نگرانی خریداران از ناقل بودن پرورش دهنده طیور، کاهش چشمگیری داشته است. از سوی دیگر، قیمت محصولاتی مانند کلم و هویج که بخش زیادی از آنها به کشورهای حوزه خلیج فارس و عراق صادر می‌شد، به دلیل کاهش تردها و وضع محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های صادراتی، افت قابل توجهی داشته و بعضاً به یک‌سوم کاهش یافته است. همچنین قیمت خرید شیر از دامداران بعضاً به نصف کاهش یافته است. کاهش کشتار دام و فروش صنایع دستی نیز در این دوره قابل توجه بوده است. به طور کلی، هرچند بخش تولید محصولات روستاییان و عشایر کمتر متضرر شده، ولی به دلیل اختلال در بازار این محصولات، درآمد و قدرت خرید تولیدکنندگان کاهش یافته است. اختلال در بازار به نوبه خود ناشی از فقدان زنجیره‌های ارزش و تأمین، پایدار و فراگیر در بخش کشاورزی و نواحی روستایی و عشایری است. در شرایط موجود، قراردادهای خرید محصول از تولیدکنندگان روستایی و عشایری که هر ساله منعقد می‌شد، کاهش یافته است.

یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد، کرونا در دوره حدوداً دوماهه، اثر چندانی بر تغییر راهبرد معیشتی روستاییان و عشایر نگذاشته است. البته در برخی روستاها افراد به دلیل چالش‌های دامپروری، به صنایع دستی روی آورده‌اند؛ هرچند بازار فروش این حوزه نیز دچار مشکل شده است. به بیان دیگر این افشار هنوز به دلیل کرونا تصمیم به تغییر شغل خود نگرفته‌اند. همچنین نظر به اینکه در نواحی مذکور، تراکم جمعیتی خیلی پایین‌تر از شهرها بوده و محیط، ایزوله‌تر از عوامل آلاینده است، لذا شیوع کرونا در ترغیب ساکنان روستاها و مناطق عشایری برای مهاجرت به شهر نقشی نداشته است.

کاهش فعالیت‌های اداری دستگاه‌های اجرایی، برای روستاییان که در انزوای جغرافیایی نسبی قرار دارند، بیشتر مشهود بوده است و برخی افراد عقیده داشتند کاهش سطح ارائه خدمات از سوی دولت به خصوص در روزهای آینده با توجه به اوج فعالیت‌های تولیدی منجر به مشکل خواهد شد.

چالش‌های مناطق عشایری

در دوره شیوع کرونا، فروش دام و فروش بره عشایر و روستاییان در مواردی که بازار فروش و بازار گوشت در استان‌های همجوار بوده است، به دلیل کاهش تردها و عدم صدور مجوز جابه‌جایی، تا حدودی با مشکل مواجه شد. از سوی دیگر، برخی از نژادهای گوسفند که در قشلاق به سر می‌بردند و طبق برنامه مرسوم کوچ، باید ابتدای فصل بهار به ییلاق کوچ می‌کردند؛ مانند نژاد کرد، افشار و مهربان در حال حاضر به دلیل ممنوعیت در جابه‌جایی مجبور به ماندن در قشلاق شده‌اند. شایان ذکر است که این نژادها تحمل اندکی به گرما دارند و محدودیت در تردها، سبب تأخیر کوچ و افزایش تلفات دام و بعضاً سقط جنین شده است.

همچنین به دلیل ممانعت از کوچ گله‌ها به ییلاق، هزینه عشایر به دلیل نیاز بیشتر به تعلیف دستی افزایش یافته است. این هزینه در مورد گله‌های بزرگ‌تر مشهود بوده است. ضمن اینکه مراتع عشایر کوچک‌ده، در ییلاق مورد استفاده دامداران دیگر قرار گرفته و حق ایشان از بین می‌رود. علاوه بر این، عشایر مذکور که هم‌اکنون به دلیل شرایط کرونا مجبور به اسکان و ماندگاری در قشلاق شده‌اند، به دلیل غیربومی بودن شماره پلاک خودرو در تردها و تأمین مایحتاج خود از شهرهای مقصد دچار مشکل هستند و بعضاً درگیری‌هایی ایجاد شده است. همچنین در برخی مناطق عشایر نشین که قابلیت بالایی برای جذب گردشگر داشتند، در سال‌های اخیر برخی افراد با سرمایه‌گذاری بالایی اقامتگاه‌های گردشگری ایجاد کرده بودند و سالیانه در این ایام تورهای گردشگری از استان‌های مختلف به مناطق مذکور مسافرت می‌کردند؛ لذا به دلیل مشکل کرونا درآمد این واحدها به شدت افت کرده است.

نتیجه‌گیری

شواهد حاکی از آن است که برخی از خانوارهای شهری، در ایام شیوع کرونا اقدام به مهاجرت موقت به نواحی روستایی کرده‌اند. عدم تداوم تدابیر مناسب برای کنترل رفت‌وآمد شهرنشینان به نواحی روستایی و عشایری، به دلیل ضعف اساسی در امکانات بهداشتی و درمانی این نواحی، می‌تواند آثار منفی قابل توجه و جبران‌ناپذیری از خود برجای بگذارد. به طور کلی محصولاتی که بازارهای منطقه‌ای و ملی داشته‌اند و حتی محصولات بر خوردار از بازارهای محلی، با کاهش فروش و قیمت مواجه شده‌اند. می‌توان گفت از بین کسب‌وکارهای روستایی و عشایری عمیق‌ترین آثار منفی را اقامتگاه‌های گردشگری روستایی و عشایری شاهد بوده‌اند. البته این صنعت با وجود قابلیت بالا، جایگاه پُرنرنگی در اقتصاد روستایی و عشایری ندارد. معیشت روستاییان و عشایر، بیشترین آسیب را از ناحیه اختلال در بازاریابی و فروش محصولات کشاورزی شاهد بوده‌اند. این آسیب به دلیل عدم توسعه فراگیر زیرساخت‌های بازاریابی الکترونیک محصولات روستاییان و عشایر و فقدان زنجیره‌های تأمین و ارزش پایدار، نمود بیشتری از خود نشان داده است. ممانعت از تحرکات، سبب اختلال در نظام کوچ عشایر و افزایش تلفات و هزینه‌های تولید و اختلال در بازاریابی

محصولات ایشان شده است. در مجموع، در دوره حدوداً دوماهه، شواهدی مبنی بر تغییر راهبردهای معیشتی روستاییان و عشایر دیده نمی‌شود. نظر به اینکه در نواحی مذکور، تراکم جمعیتی خیلی پایین‌تر از شهرها بوده و محیط، ایزوله‌تر از عوامل آلاینده است، لذا شیوع کرونا در ترغیب ساکنان روستاها و مناطق عشایری برای مهاجرت به شهر نقشی نداشته است. ولی در هر صورت، به دلیل اختلال در تأمین خدمات و نهادهای مورد نیاز برای فعالیت‌های کسب‌وکار، به‌خصوص تحدید بازار فروش، آثار عمده‌ای در درآمد روستاییان و عشایر برجای گذاشته است. درنهایت پیشنهادهای زیر به‌منظور مدیریت آثار کرونا بر اقتصاد نواحی روستایی و عشایری ارائه شده است.

پیشنهادهای

- افزایش حمایت مالی از خانوارهای متأثر در قالب یارانه و کمک‌های معیشتی.
- نظارت بر کنترل قیمت کالاهای اساسی مورد نیاز خانوارهای روستایی و عشایری به منظور اجتناب از کاهش قدرت خرید بیش از پیش ایشان.
- اعطای کمک‌های تسهیلاتی به کارگاه‌ها و واحدهای تولیدی متأثر از کرونا.
- تسهیل صادرات و بازاریابی محصولات و خدمات روستاییان و عشایر به‌خصوص از طریق استارت‌آپ‌های بازاریابی.
- زمینه‌سازی تولید صنایع دستی و سایر محصولات مناسب در واحدهای گردشگری روستایی و عشایری به منظور جبران خسارات وارده در کوتاه‌مدت.
- اعطای تسهیلات برای تقویت به شکل‌گیری زنجیره‌های بازاریابی محصولات به‌منظور کاهش میزان خسارت وارد بر محصولات روستاییان و عشایر (به‌خصوص محصولات کشاورزی) در ماه‌های آینده (اوج عرضه محصول).
- تکیه بر ظرفیت فناوری ارتباطات و اطلاعات برای بهبود بازاریابی شبکه‌ای و الکترونیک تولیدات روستاییان و عشایر و کاهش خسارات ناشی از تعطیلی بازارهای حقیقی.
- نظارت بر رفت‌وآمدهای موقت دوران کرونا از نواحی شهری به روستاها به‌منظور جلوگیری از اشاعه ویروس از نواحی شهری به نواحی روستایی.
- کاهش رفت‌وآمدهای غیرضرور روستاییان و عشایر به نواحی شهری از طریق توسعه دولت الکترونیک، راه‌اندازی فروشگاه‌های چندمنظوره در مراکز دهستان و فروش مبتنی بر وب و شبکه‌های مایحتاج روستاییان و عشایر.
- پیش‌بینی تمهیدات ویژه بهداشتی در روستاها و مناطق عشایری گردشگرپذیر از جمله تدوین و اجرای چک‌لیست بهداشت اقامتگاه‌ها و بررسی سلامت گردشگران قبل از ورود به روستا.
- استفاده از ظرفیت گروه‌های جهادی و نهادهای غیردولتی برای ارتقای بهداشت محیط در نواحی روستایی و عشایری.
- شناسایی گیاهان دارویی تقویت‌کننده سیستم ایمنی بدن و توانمندسازی روستاییان و عشایر برای بسته‌بندی، عمل‌آوری و فروش آنها.
- تسهیل رفت‌وآمدهای ضروری عشایر کوچرو با اعلام سازمان امور عشایری و با رعایت موازین بهداشتی.
- هماهنگی بیشتر بین دهیاری‌ها و شوراها با مراکز و خانه‌های بهداشت.

